ГРАБЕШКА ЧУДОВИШТА, КРВАВА КАЈДАНКА И БОЛЕСТ ПОЉУПЦА: РАТНИ ХОРОР БОРИСА МИШИЋА

Борис Мишић, *Приче из мећаве и тмине*, Друштво за афирмацију културе Пресинг, Младеновац 2025

У српску књижевност Борис Мишић ушао је првенствено причама у антологијама, часописима и тематским публикацијама у земљи и региону посвећеним фантастици (*Нешто душе у мојој торти*, *Чувари златног руна 2: збирка прича о Звижду и Хомољу*, *В: збирка фантастичних прича из равнице*, *Гвоздена капија: збирка прича о Голупцу*, *Нијансе зла*, *Нијансе времена*, *Нијансе богова*, *Нијансе части*, *Бесан*, *Regia Fantastica*, *UBIQ*, *Еснаф*, *Омаја*, *Максим* и друге). Током протеклих десет година аутор је своје раније објављене приче, уз велики број новоисписаних, интегрисао у три збирке: *Вила шаторица* (2016), *Небеска звона* (2020) и *Срце Динаре* (2021), којима су се пре неколико месеци придружиле и *Приче из мећаве и тмине*. Сачињена од три приповести које су већ познате читалачкој публици и још три написане за ову прилику, ова збирка апострофира рат као Велики Механизам који на специфичан начин криви време-простор и постаје феномен у ком се исцрпљују могућности нормалног живота, чиме се последично активира хорор.

Младен Милосављевић је у предговору као нарочито значајну истакао позицију војника приповедача, у ком сваки читалац може препознати најмање једног рођака и/или претка, „чији је животни пут заувек прекинут на раскршћу овдашњих сукоба" (6). Борис Мишић фокусира и оне који су се физички спасли, скицирајући њихово ментално стање – последично оптерећено ратним багажом. Непрестано на граници између живота и смрти, преко потребне светлости и претеће таме, избављења и страдања – његови јунаци постају својеврсни заробљеници на прелазу, навикнути и на оно што им од природе није дато. Нарочито је интересантан временски оквир већег броја прича, у који су уписане петље прошлости неизоставно сплетене са садашњицом, у којој бивши војници имају потребу да се врате местима која су их умало прогутала. Поновни сусрет са прошлошћу није мотивисан ликовањем над чељустима које су остале гладне тог једног живота, већ тиме да се спасени, евоцирајући сећања, захвали неизбављенима. Питања „Ко ће сутра, осим породице, пријатеља и сабораца, помињати погинуле, рањене, и оне који преживе а остану истраумирани и болесни?" (127) и „Је ли ишта сачувало сећање на оне силне дане и ноћи које смо провели тамо?" (53) – разлози су због којих Мишићеву збирку можемо читати као споменицу саборцима из Војске Републике Српске, у коју је уписано много више од заслуга за храбро држање у одбрани отаџбине.

Уводна прича „Дневник са Грабежа" насловом указује на унапред задату форму, са фокусом на унутрашњи свет осећања и размишљања. Реч је о специфичном запису са значајне временске дистанце, прожетом накнадним опсервацијама које укључују увиде, утиске и закључке сабиране и слагане у свести аутора од фебруара 1994. до тренутка писања. Страх више није само проживљен већ и промишљен, те текст добија карактер сведочанства о трауми која наставља да живи у сећању. Уверивши се у истинитост максиме *nomen est omen*, Мишић је оживео чудовишта из назива топонима у којима је први пут осетио близину смрти: Грабеж се открива као монструозни простор жедан топле људске крви, где је смрт посредована свим видљивим, а оку недокучивим опасностима: „Постојале су само две боје на свету тада, бела и црна. Бела је мирисала на хладноћу, снег и мећаву, а хладноћа је мирисала на смрт. Црна је обећавала све оно што непрозирности и ноћни ужаси обећавају – и она је мирисала на смрт" (10). Преплет спољашњих и унутрашњих пејзажа сведочи о дубокој трауматичности ратног искуства, у чијем је средишту појединац непрестано суочен са силама разарања и уништења. Реконструкција времена интензивно проживљеног у „Зони сумрака" – уз фокус који врлуда грабешким пространствима детектујући претње као неодвојиве чиниоце исконског зла – чини овај запис универзалном сликом борбе између две вечито супротстављене стране. Колебљива природа човека пред границама сопствене издржљивости посредована је честим преиспитивањима и загледаношћу у смисао као најнесталнију од свих категорија – за којом се ватрено жуди и због чијег се одсуства страхује. „Дневник са Грабежа" и „Смрт и Старетина" функционишу као својеврсне приповедне слике у огледалу: иако почивају на сродној тематизацији страха и егзистенцијалне угрожености, у дневничкој исповести смрт је присутна као безлична, свеобухватна и *грабежљива* сила која вреба из самог простора дотакнутог ратним ужасима, док је у другој конкретизована персонификацијом у лику *старца*, односно *старице* неухватљивих контура: „Испод коже њеног лица нешто се константно померало, брчкало, кретало" (84). Смрт оваплоћена у „застрашујућој прилици старости" (83) има искушавалачки карактер – њена „злоћудна воља" (82) врши снажан утицај на усамљено војничко тело сапето страхом, с намером да га наведе на погрешан корак и да на ратним траумама опхрван ум навали и камен кривице због убиства недужних. Манипулативним делањима смрт превазилази оквире физичког уништења и открива се као средство психичког разарања, показујући дубине моралне дезоријентације човека у ратном окружењу. У контрасту са просторима оптерећеним сукобима стоји њихова величанственост у мирнодопском периоду: двадесет година касније војник је суочен са лепотом некадашњег попришта и гледајући у планину закључује: „Ми смо је начинили страшном,

наружили је нашим злом, минама посејаним по њеној мекој трави и планинском цвећу, неексплодираним гранатама, заглављеним тромблонима, мецима, кратерима од граната, рововима" (92).

„Ноћна стража" и „Војник" из различитих перспектива приказују исту новогодишњу ноћ у ратном окружењу – на straži, повезујући јунаке који бораве на истом месту и међусобно се познају, али суочене са различитим манифестацијама оностраног и необјашњивог. Смена година и празник као гранично време у споју са колективним сећањем на страдања и ужасе уткане у простор активирају присуство фантастичног: детаљи у вези са насилно прекинутим животима и самртни хроптаји продиру у стварност кроз визије, чулне сензације и узнемирујуће појаве које ликови наслућују, виде или осећају. Атмосфера обе приче изграђена је око уклетог села, у ком се границе између реалног и оностраног постепено бришу, апострофирајући аксиом да ратни ужас не престаје завршетком сукоба, већ наставља да опседа – како места, тако и свест преживелих. „Мора да те силне смрти и патња утичу на само устројство живота, да криве простор – време" (131) – примећује стражар Горан, усамљен међу „неподношљивим" рушевинама у које је ступио војник убијен на Бараковцу. Ни његове црте лица нису јасне, као да у себи чува и збраја обрисе страдалих другова. Повратак у разрушено село мотивисан је осветом као одговором на механизме који су покренули низ узрочно-последичних веза у чијој је коначници прекинут макар један живот. Горанови саборци из „Ноћне страже" такође су свесни доласка нечег неумитног, што ће их усисати и стопити са злослутним простором: „Ово место ће нас појести, примити у себе заувек, уградиће нас у своје крваве темеље, где ћемо до краја вечности слушати песму зимског ветра и плач мртвих" (167). Под будним погледима убијених – обешених, покошених рафалима, спаљених, понижених у смрти, несрећних попут девојчице са крвавом кајданком у гомили лешева – четири војника, парадоксално, учествују у стварању живота усред пустоши. Определивши се за форму ратног хорора, Борис Мишић је мотив халовите земље довео у везу са проклетством простора као носиоца сећања на ужасе, због којих насилно прекинути животи постају активна оностранa сила која нарушава границе између прошлости и садашњости, живих и мртвих.

„Црна птица" и „Грмечке кише" контекстуализују специфична отелотворења оностраног у ликовима учесника неравноправне борбе, у којој се непријатељ умножава утолико што се не обликује искључиво кроз јасну опозицију између „нас" и „њих", већ се поделом на добре и лоше сународнике разара и само јединство заједнице. Приче додатно повезује приповедна перспектива, будући да се исповедном гласу јунака придружује гледиште њиховог непосредног противника: у случају Црног Сотира то је ловац на његову главу, мајор Павле Костадиновић,

док причу Бобана – „кокуза, једнако голих џепова и голе душе" (97) – наставља његова неверна девојка Дајана, као наследник пољупцем пренетог „безименог паразита" (100). Мишић је ликове, односно ентитете који стоје изван сфере нама познатог света, обликовао прекрајајући и допуњавајући карактеристике побројане у народним предањима: Сотир Радовић има све предиспозиције да постане вампир – од немуштости до непрописно спроведене сахране. Интересантно је то што његови наредни животи подразумевају специфичну исхрану, која има идеолошки карактер: вампир „бела испијена лица, ужарених очију, крупних очњака, и још крупнијег тела са дебелим, од испијене крви надутим стомаком" (63) лови искључиво животиње и људе одевене у издајничку униформу. За коначни обрачун са „својима" Бобан из „Грмечких киша" користи оно што је његово тело настанило као одговор на брутално мучење у грмечким „мрачним одајама". Светлосни паразит крајњи је израз кумулиране туге, понижења и таме, аутофагни подстанар који, како Дејан Склизовић у тексту „Многа искупљења Бориса Мишића" истиче, жртве претвара у крвнике – са мисијом која се слива у само један циљ: доспети „тамо где одлазе ратници" (110).

Збирку *Приче из мећаве и тмине* карактерише прожимање ратне тематике и хорора, при чему натприродно није сведено на жанровски украс, већ постаје израз трауме и страха. Ослањајући се на различите приповедне форме – дневник, исповедно казивање, приказивање истих догађаја из различитих углова и постепено увођење оностраног у стравичан али реалистички амбијент – аутор гради атмосферу у којој се рат показује као стање трајног поремећаја стварности. Фантастично у Мишићевим причама не нарушава уверљивост приказаног света, већ га продубљује, показујући како су највећа чудовишта рођена из људског страдања, страха и осећања напуштености.

Мср Маријана С. ЈЕЛИСАВЧИЋ КАРАНОВИЋ
Висока школа струковних студија за образовање васпитача, Нови Сад
Филозофски факултет у Новом Саду
Одсек за српску књижевност
Докторске студије
marijanajelisavcic11@gmail.com
ORCID: 0009-0006-0336-0978